

2. Ennan, R. E. (2024). *Digitalization of Law and formation of Digital Law. Naukovij Visnik Užgorods'kogo Nacìonal'nogo Unìversitetu*, 1(83), 200–205.

3. Arroyo i Amayuelas, E., & Schulze, R. (2021). *Relaciones contractuales en la era digital*. 24, 1.

4. Kashaka, D. N. (2024). *The Evolution of Legal Communication in the Digital Age. NEWPORT INTERNATIONAL JOURNAL OF CURRENT ISSUES IN ARTS AND MANAGEMENT*, 5(3), 22–25.

Романюк Олексій Васильович

аспірант кафедри цивільного права
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

ПЕРЕДУМОВИ ЗАКРІПЛЕННЯ ДОГОВОРУ ПЛАТІЖНОГО РАХУНКУ В ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Становлення інституту договору платіжного рахунку в національному законодавстві відбувалося поступово та охоплює тривалий період розвитку банківської та платіжної систем України. 7 грудня 2000 року було прийнято Закон України «Про банки і банківську діяльність», яким за банками на підставі ліцензії НБУ, зокрема, було закріплено виключне право на відкриття і ведення банківських рахунків фізичних і юридичних осіб [1]. Спеціальним нормативно-правовим актом, який визначив загальні засади функціонування платіжних систем та загальний порядок переказу грошей в Україні був Закон України «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні» від 5 квітня 2001 року, який втратив чинність у 2021 році. Закон у ст. 7 визначав, що поточний рахунок відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання грошей та для здійснення усіх видів операцій за цим рахунком відповідно до умов договору та вимог законодавства України [2]. За час дії цього Закону у нього більше двадцяти разів вносилися зміни, які були обумовленими, зокрема, трансформацією економічних відносин та технічним прогресом. Проаналізувавши у 2002 році положення глави 33 «Розрахункові та кредитні відносини» (ст.ст. 380-385) чинного на той час Цивільного кодекс України 1963 року, О.С. Близнюк прийшов до висновку, що ці норми мають загальний характер і не відповідають вимогам сьогодення. Кодекс не передбачає договору банківського рахунку взагалі, і як окремого виду договорів, зокрема [3, с. 176-178].

Зміни відбулися лише з прийняттям 16 січня 2003 р. чинного Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), де у главі 72 нормативне закріплення отримала конструкція договору банківського рахунку. Вподовж тривалого часу договір банківського рахунку слугував єдиною основою правового регулювання відносин між фінансовими установами та клієнтами щодо проведення розрахункових операцій. Відповідно до положень ст. 1066 ЦК

України за договором банківського рахунку банк зобов'язується приймати і зараховувати на рахунок, відкритий клієнтові, грошові кошти, що йому надходять, виконувати розпорядження клієнта про перерахування і видачу відповідних сум з рахунку та проведення інших операцій за рахунком [4].

Розвиток цифрових технологій та поява нових фінансових інструментів суттєво вплинули на формування правового регулювання платіжних відносин. Традиційна концепція банківського рахунку, орієнтована переважно на готівкові операції та класичні безготівкові розрахунки, виявилася недостатньо гнучкою для інтеграції інноваційних фінансових продуктів. Виникнення електронних грошей, цифрових валют, мобільних платежів та інших альтернативних платіжних методів потребувало розширення нормативного інструментарію регулювання розрахункових відносин. Договір платіжного рахунку постав як універсальний правовий засіб організації різноманітних форм розрахунків, здатний охопити як традиційні, так і новітні платіжні технології.

Лібералізація фінансового ринку України та розширення кола суб'єктів, уповноважених надавати платіжні послуги, створили передумови для реформування законодавства про платіжні рахунки. Якщо раніше право відкривати та обслуговувати рахунки належало виключно банківським установам, то з прийняттям Закону України «Про платіжні послуги» відбулося розширення суб'єктного складу надавачів фінансових послуг. Відповідно до статті 10 зазначеного Закону право на відкриття та обслуговування рахунків отримали банки, небанківські надавачі платіжних послуг, оператори поштового зв'язку, які мають право на надання платіжних послуг [5]. Множинність суб'єктів надання послуг з обслуговування рахунків зумовила необхідність уніфікації підходів до правового регулювання відповідних договірних відносин та створення універсальної договірної конструкції – договору платіжного рахунку. Тому, одночасно із прийняттям Закону України «Про платіжні послуги» главу 72 ЦК України було доповнено §3 «Платіжний рахунок», якою регламентовано відносини між небанківськими надавачами платіжних послуг та користувачами платіжних послуг. У ст. 1076⁹ закріплено дефініцію договору платіжного рахунку.

Аналіз положень Закону України «Про платіжні послуги» свідчить про зміну концептуального підходу до розуміння сутності рахунку та договірних відносин щодо його відкриття та обслуговування. Законодавчо закріплено визначення платіжного рахунку як рахунку, який відкривається надавачем платіжних послуг користувачу на договірних засадах виключно для виконання платіжних операцій відповідно до умов договору та вимог законодавства України. Таким чином, відбулося розмежування понять банківського та платіжного рахунків, встановлення спеціального правового режиму для останнього. Платіжний рахунок характеризується функціональною спрямованістю на виконання платіжних операцій, широким колом суб'єктів надання відповідних послуг, а також особливим порядком відкриття, ведення та закриття.

Національний банк України, відповідно до покладених на нього функцій регулятора платіжного ринку, деталізував порядок відкриття та закриття рахунків користувачам надавачами платіжних послуг шляхом прийняття Постанови Правління НБУ від 29 липня 2022 року № 162 [6]. Зазначений нормативний акт встановив уніфіковані правила відкриття та закриття платіжних рахунків, визначив перелік документів, необхідних для укладення договору платіжного рахунку, встановив вимоги до форми та змісту договору. Регламентація процедурних аспектів укладення, виконання та припинення договору платіжного рахунку сприяла формуванню цілісного нормативного комплексу, який забезпечує правову визначеність у відповідній сфері договірних відносин. Тобто, формування нормативних підвалин для договору платіжного рахунку було обумовлено також низкою об'єктивних передумов соціально-економічного, правового та технологічного характеру.

Інтеграція України до європейського фінансового простору також відіграла важливу роль у закріпленні договору платіжного рахунку в національному законодавстві. Підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами зумовило необхідність адаптації вітчизняного законодавства до права ЄС, зокрема у сфері регулювання платіжних послуг. Євроінтеграційні зобов'язання стали каталізатором реформування законодавства про платіжні рахунки та впровадження в національну правову систему нормативних конструкцій, гармонізованих із правом Європейського Союзу.

Закон України «Про платіжні послуги» закріпив принцип прозорості умов договору платіжного рахунку, встановивши вимоги до надання інформації користувачам платіжних послуг. Відповідно до статті 30 зазначеного Закону надавач платіжних послуг зобов'язаний надавати користувачу до укладення договору інформацію про умови надання платіжних послуг, включаючи розмір комісійних винагород, порядок зміни умов договору, процедуру його розірвання. Запровадження інформаційних обов'язків надавача платіжних послуг спрямоване на забезпечення усвідомленого вибору користувачами платіжних послуг контрагента за договором платіжного рахунку та підвищення рівня захисту споживачів фінансових послуг.

Законодавче закріплення договору платіжного рахунку супроводжувалося встановленням спеціальних гарантій захисту прав користувачів платіжних послуг. Закон України «Про платіжні послуги» передбачив механізми судового та позасудового вирішення спорів між надавачами та користувачами платіжних послуг, закріпив право користувача на відшкодування збитків, завданих неналежним виконанням договору платіжного рахунку, встановив відповідальність надавача платіжних послуг за порушення умов договору. Посилення захисту прав слабшої сторони договірних відносин свідчить про соціальну спрямованість нормативного регулювання договору платіжного рахунку та відображає загальну тенденцію гуманізації договірного права.

Отже, формування нормативної бази договору платіжного рахунку відбулося на тлі загальної модернізації цивільного законодавства України, спрямованої на підвищення ефективності правового регулювання майнових відносин та забезпечення сталого економічного розвитку. Вагому роль у цьому процесі відіграли диджиталізація фінансового сектору та євроінтеграційні процеси України. Законодавче закріплення договору платіжного рахунку стало відповіддю на виклики глобального фінансового ринку та інструментом адаптації національної правової системи до міжнародних стандартів.

Список використаних джерел:

1. *Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. Дата оновлення: 10 січня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2121-14#Text>.*
2. *Про платіжні системи та переказ грошей в Україні: Закон України № 2316-III від 5 квітня 2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14/ed20220801#Text> (втрата чинності – 01.08.2022 р.)*
3. *Близнюк О. С. Правова природа договору банківського рахунку. Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. 2002. № 2. С. 176-178.*
4. *Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. (із змінами) № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>*
5. *Про платіжні послуги: Закон України від 30.06.2021 р. (із змінами) 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#n1249>.*
6. *Про затвердження Інструкції про порядок відкриття та закриття рахунків користувачам надавачами платіжних послуг з обслуговування рахунків: Постанова Правління Національного Банку України від 29.07.2022 р. (із змінами) № 162. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0162500-22#Text>*